

O‘ZBEK ADABIYOTINING O‘LMAS NAMOYONDALARI

Usanova Kumushbibibi Musurmonqul qizi

*Termiz davlat Universiteti 5-kurs talabasi, bir nechta xalqaro tanlovlar ishtirokchisi
va xalqaro sertifikatlar sohibasi*

Anotatsiya: Mazkur maqolada o‘zbek adabiyotining mumtoz davridan tortib mustaqillik davrigacha bo‘lgan eng yirik va o‘lmas asarlar ilmiy talqin qilingan. A.Navoiy, Z.Bobur, A.Qodiriy, Cho‘lpon, Oybek, G‘,G‘ulom, E.Vohidov, A.Oripov va boshqa ijodkorlarning asarlari badiiy, falsafiy hamda tarixiy ahamiyati nuqtai nazaridan o‘rganilgan. Maqolada bu asarlarning xalq ma‘naviyatidagi o‘rni, jahon adabiyotidagi qadri va bugungi avlod tarbiyasidagi ahamiyati yoritilgan.

Kalit so‘zlar: O‘zbek adabiyoti, mumtoz adabiyot, badiiy meros, mustaqillik davri, milliy qadryat.

“Adabiyot – xalqning ruhiyati, ko‘ngli va qalbining ifodasidir”.

O‘zbek adabiyoti-xalqimizning asrlar davomida shakillangan ma‘naviy boyligi, milliy tafakkur mahsuli va jahon adabiyoti xazinasining muhim tarkibiy qismidir. Bu adabiyotda insoniy fazilatlar axloqiy qadryatlar, ezgulik, mehr-muhabbat, vatanparvarlik va adalolat singari yuksak g‘oyalar o‘z ifodasini topgan.

Bugungi globallashuv jarayonida milliy adabiy merosimizni chuqur o‘rganish, uni ilmiy asosda talqin qilish hamda yosh avlod ongiga singdirish kata ahamiyat kasb etadi desak mubolag‘a bo‘lmaydi. Shuningdek, sharq mutaffakirlarining o‘lmas durdonalarini qayta tahlil etish va ular asosida milliy ma‘naviyatni boyitish adabiyotshunoslar uchun muhim mavzulardan biri hisoblanadi.

Sharqning buyuk mutafakkirlari orasida o‘zbek adabiyotining vakillari A.Navoiy, Z.Bobur, A.Qodiriy, Cho‘lpon kabi ijodkorlarning asarlari o‘zining badiiy mukammalligi, falsafiy mazmuni va tarixiy ahamiyati bilan ajralib turadi. Bu asarlar xalq qalbida o‘z o‘rnini topib nechcha asrlar davomida yashab kelgan.

A.Navoiy o‘zbek adabiyotining eng buyuk vakillaridan biri bo‘lib uning ijodi nafaqat turkiy adabiyot balki jahon adabiyotida ham o‘lmas meros hisoblanadi, shuningdek uning ijodi turkiy adabiyotda yangi davrni boshlab bergan. U turkiy til imkoniyatlarini kengaytirib, adabiy tilni mukammal darajaga olib chiqdi. A.Navoiy “Xamsa” (1483-1485)- besh dostonini, g‘azallardan iborat bo‘lgan “Hazoyin ul maoniy”- to‘rt devonini, shuningdek, “Hayrat-ul-abror”, “Farhod va Shirin”, “Layli va Majnun”, “Sab‘ai-sayyor”, “Saddi iskandariy”, “Muhokamat ul-lug‘atayn”, “Me‘zon ul avzon”, “Lisson ut-tayr”, “Mahbub ul-qulub” singari asarlari bilan o‘zbek adabiyotida yorqin iz qoldirgandirgan. Navoiyning asarlari nafaqat badiiy, ijtimoiy –falsafiy ahamiyatga ham ega bo‘lib, u insonparvarlik, adolat, vatanparvarlik va ma‘naviy komillik g‘oyalarini ilgari surgan. Qolaversa, Navoiy “Muhokamat ul lug‘atayn” asarida turkiy tilning fors tilidan kam emasligini isbotlab berdi.

Z.M.Bobur (1483-1530) buyuk shoir, davlat arbobi, sarkarda va tarixchi. Uning “Boburnoma” asari tarixda o‘chmas iz qoldirgan. Ushbu asar o‘zbek adabiyotida xotiranoma janrining eng yirik namunasi hisoblanadi.

“Boburnoma”da XV-XVI asrlar tarixiy voqealari, siyosiy kurashlar, xalq hayoti va tabiiy geografik tasvirlar yuksak badiiylkda aks ettirilgan. Bu asar jahon adabiyotida ham bebaho manba sifatida e’tirof etiladi.

Shu o‘rinda aytish joizki, ingliz olimasi Ann Beverij “Boburnoma” ni jahon tarixshunosligining eng qimmatli manbalaridan biri deb baholagan.

XIX asr oxiri va XX asr boshlarida o‘zbek adabiyoti jadidchilik harakati bilan chambarchas bog‘liq bo‘ldi. Jadid adabiyotining asosiy maqsadi xalqni ma’rifatga chorlash, mustamlakachilik zulmiga qarshi ruhiy uyg‘otish va milliy o‘zlikni tiklashga qaratilgan edi.

Shular jumlasidan Abdulla Qodiriy ham qatag‘on qurbonlaridan biri bo‘ldi. Shu o‘rinda Abdulla Qodiriy xotirasiga bag‘ishlab yozgan she’rimdan to‘rt misrasini ushbu maqolada ham keltirishni xohladim:

Mehroblardan chiqqan chayon chaqdimikin

Yoki tuhmat sirtmog‘ini otmikin

Bor-u yo‘g‘in olovlarida yoqdimikin

Tog‘day baland tabarruk bir botiniyni

Yodga olin bir Abdulla Qodiriy.

Abdulla Qodiriy (1894-1938) o‘zbek romanchiligining asoschisi sifatida “O‘tkan kunlar”, “Mehrobdan chayon” romanlarini yaratdi. “O‘tkan kunlar” romanida XIX asr oxiri Turkiston jamiyatidagi ijtimoiy hayot, milliy urf odatlar, muhabbat va shu bilan birga fojialar ham keng badiiy tahlil qilingan.

O‘zbekimning yana bir erkinlik g‘oyasini ilgari surgan mard o‘g‘loni Cho‘lpon o‘zbek she’riyatiga yangi ruh olib kirdi. Uning “Buloqlar”, “Uyg‘onish to‘plamlari”, “Kecha va kunduz” romani milliy uyg‘onish davrining ramziga aylangan. Cho‘lpon asarlarida erkinlik, milliy ozodlik, ma’rifat va taraqqiyot g‘oyalari yuksak badiiylkda ifodalangan.

Erkin Vohidov o‘zbek adabiyotining mustaqillik davri yetuk vakili bo‘lib, u 1936-yil 28-dekabrda Farg‘ona viloyati Oltiariq tumanida tavallud topgan. E.Vohidov nafaqat shoir balki dramaturg, adabiy tarjimon va davlat arbobi ham bo‘lgan. Adibning “Tong nafasi”, “Yoshlik devoni”, “Ruhlar isyoni” kabi asarlarida milliy g‘urur va erkinlik g‘oyalari kuylangan. Qolaversa Erkin Vohidov o‘z she’rlarini yozish bilan bir qatorda jahon adabiyoti ijodkorlarini, jumladan Aleksandr Tvardovskiy, Johann Wolfgang von Goethe, Muhammad Iqbol, Rasul Hamzatov hamda Sergey Yesenin asarlarini o‘zining yuksak mahorati ila o‘zbek tiliga tarjima qilgan. Erkin Vohidov o‘z kasbining ustasi bo‘lgan, shu sababli uning sherlari hali hanuz qalbimizda jodur. Shu bilan bir qatorda aytish joizki, o‘zbek estradasi yulduzi, O‘zbekistonda xizmat ko‘rsatgan artist Sherali Jo‘rayev tomonidan 2020-yilning oktyabr oyida Birlashgan Millatlar Tashkiloti tuzilganligining 75 yilligi munosabati bilan Vohidovning “Inson” she’ri asosida yozilgan “Human” ashulasi arab, ingliz, italyan, qozoq, rus, tojik, turk va o‘zbek tillarida taqdim etilgan.

Aslida, o‘zbek ijodkorlarini ijodlarini har bir qirrasini o‘rganib, ularni qog‘ozga tushiramiz desak, bu bizdan anchagina mashaqqat talab qiladi. Bugun ushbu maqolada o‘zim sevgan adiblar ijodini qisqa tarzda bo‘lsa ham yoritgim keldi. Jumladan, O‘zbekiston mustaqillikka erishgach, vatanimiz tarixida qoladigan, xalqni yuragidan chiqadigan, har tong qolaversa, xalqaro, jahon maydonlariga chiqqanlarimizda boshimizni tik tutib baralla kuylaydigan O‘zbekiston Respublikasi Davlat Madhiyasini yozdi, bu inson ko‘plab adabiyot sevuvchilarning sevimli shoiri - Abdulla Oripov edi. Abdulla Oripov 1941-yil 21-mart kuni Qashqadaryo viloyati Koson tumani, Neko‘z qishlog‘ida tug‘ilgan. U Toshkent Davlat Universiteti hozirgi O‘zbekiston Milliy Universitetida “O‘zbek filologiyasi” fakultetida tahsil olgan. A.Oripov mahoratli tarjimon ham bo‘lgan. U Dantelning “Ilohiy komediya” asarini, Nekrasov, Lesya Ukrainka, T.Shevchenko, K.Kuliyev kabi dunyoga mashhur yozuvchilarning asarlarini o‘zbek tiliga mahorat bilan tarjima qilgan. A.Oripov 2015-yilda Italiya yulduzi ordeni bilan taqdirlangan ushbu orden Italiya prezidenti Serj Sotarelloning maxsus taklifiga binoan taqdim etilgan. O‘zbekimning ana shunday dunyo tan olgan, dunyoga mashhur o‘g‘lonlari o‘tdi. Afsuski, bizda bor bo‘lgan imkoniyatlar ularda yo‘q edi. Shunga qaramasdan ular tinch o‘tirishmagan, ilm olishdan, ijod qilishdan, erkin fikrlashdan hech qachon tonmaganlar.

O‘zbek adabiyotining o‘lmas asarlari asrlar davomida millat ma’naviyatining shakllanishi va rivojlanishida hal qiluvchi rol o‘ynagan. Mumtoz adabiyot – milliy adabiy til va badiiy an‘analarni yaratgan bo‘lsa, jadid adabiyoti – milliy uyg‘onish va ozodlik uchun ruhiy asos bo‘ldi. Mustaqillik davri adabiyoti – milliy uyg‘onish va ozodlik uchun ruhiy asos bo‘ldi. Mustaqillik adabiyoti esa milliy o‘zlikni tiklash, istiqlol mafkurasini shakllantirishda beqiyos xizmat qildi desak mubolag’a bo‘lmas.

Zero, adabiyot- xalqning tarixi va kelajagini yorituvchi ma’naviy chiroqdir.

FOYDALANILGAN ADABIYOTLAR:

1. Alisher Navoiy “Xamsa”-Toshkent G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyot, 2011.
2. “Boburnoma”- Toshkent Fan 2008
3. Abdulla Qodiriy – adabiyot 9-sinf darsligi 2016
4. Cho‘lpon – adabiyot 10-sinf darsligi 2020
5. Oybek “Navoiy”- Toshkent G‘afur G‘ulom nomidagi nashriyoti, 1976
6. Toshkent yangi asr avlodi, 2002
7. Abdulla Oripov – 7-8-sinf adabiyot o‘quv qo‘llanma darsligi, Google xizmati.